

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԵԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ.

ԹԻՒ Բ. — ՇՐՋԱՆ Զ.

1873

ՏԱՐԻ Ե. — ՓԵՏՐՈՎԱՐ 28

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

ԵՐԹՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ.

Մ Կ Ր Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն .

(ՇՐՋԱՆ — ԲԵՆԷ)

Մկրտութեան յև քանի՞ն՝ նորա պետեալն է, և ինչպէս մարմինն իւր տեսակաւ՝ այս ինքն հոգւով կ'կենդանանայ, այսպէս և ձեռքանին ջրոյն մերձենալով կամ հպելով՝ նա բարոյապէս կենդանութիւն կառնու և կ'ընի խորհուրդս:

Ո՞րն է արդեօք մկրտութեան յևն կամ էական բանն:

Եհա այս է, զոր ի մկրտելն քահանայն կասէ, « մկրտի (այս անոն) Ժառայո Յիսուսի Վրիստոսի ՅԵՆՈՒՆ ԱՕՐ ԵՒ ՈՐԳԻՈՅ ԵՒ ԱՌԳԻՈՅՆ ՍՐԲՈՅ, »:

Մկրտութեան անուամբ կ'իմացուի լուսացումն յանուն ամենասուրբ Երրորդութեան, և այս լուսացումն կամ ընկղմումն ի ջուր պարտ է երեք անգամ լինել ըստ Թուոյ անձանց Ս. Երրորդութեան և ըստ երեքօրեայ Թաղման Վրիստոսի Փրկչին

մերոյ ի գերեզմանի՝ մի անգամ ասելով յև քանի՞ն՝ որպէս խտորեւ պարզուած է, և ինչպէս առաքեալն Պօղոս Մկրտութիւնը կ'վերագրէ ի խորհուրդ մահուան Վրիստոսի, եթէ « Որ միանգամ մկրտեցաք ի Վրիստոս Յիսուս՝ ի մահ անդր նորա մկրտեցաք. Թաղեցաք ընդ նմին մկրտութեամբն ի մահ, » և երեք անգամ ընկղմելով կամ Թաղելով երեսայն ի ջուր, Վրիստոսի հետ միութեանն ևս կ'հաւատայ Արեւելեցին, և յարուցեալ փառօք ընդ նմա՝ Վասն զի եթէ տնկակից լինիք Վրիստոսի մահուան նմանութեան, ուրեմն անշուշտ պէտք է յարութեանն ևս լինիմք (2 Կոր. Զ. 3, 5):

Երդ ո՞ւր արժան է կատարել Մկրտութեան խորհուրդը:

Եռաջին դարուն մէջ և ցտակաւ ժամանակ ինչ՝ երբ նոր կտարածուէր Վրիստոնէական կրօնն՝ միանգամայն անհրեարին հալածմունքներ կրելով կ'մաքատէր ընդդէմ խաւորապաշտից, ըստ ներելոյ պարագայից և ժամանակին՝ զետեւում մէջ և աղբիւրներու մօտ և այլ պատշաճ տեղեր կ'կատարուէր Մկրտութեան խոր-

հուրդը հաւատացելոց վերայ: Այսպէս եղած է և կլինի երբ որ և իցէ աշխարհ նոր Վրիստոնէութեան հաւատով կը լուսաւորուի, և հարկ կլինի ժողովուրդը թէ այր և թէ կին՝ թէ մեծ և թէ փոքր՝ բազմութեամբ մկրտել, — ինչպէս մեր Ս. Գրքի գոր երկրորդ լուսաւորին ևս 302 Փրբի չական թուին մէջ Նփրատ գետոյ ափում Գիցաւան կամ Բաղուան գիւղաքաղաքին մօտ մկրտեց զՏրդատ, զընտանիսն, զզօրս Հայոց միանգամայն իւր շէք հալէ-բէ-բ անձինքը, և այլն:

Ուստի երբ Վրիստոսի Նկեղեցին աղատեցաւ ի հալածչաց և Վրիստոնէութիւնը ընդհանրապարած յառաջ սղխմութեան և պայծառութեան հետ, նաև այլ և այլ բարեկարգութեանց և սահմանաց կանոններով և հրահանգներով ըստ արժանւոյն ճոխ զարդարուելով, յամենայն տեղիս եկեղեցիներ կառուցուեցան, և կարգադրեցաւ նաև Մկրտութեան խորհուրդը՝ պատուով՝ փառաւորութեամբ և միաձև կատարել սահմանեալ աղօթիւք և արարողութեամբք Նկեղեցեաց մէջ՝ յատուկ յիշատակեալ առաջնայ (եկեղեցւոյ) հիւսիսային որմին մէջ՝ մերձ ի Գառն 1): Որով միանգամայն հնար եղաւ նո-

րածին երկխայքը՝ առանց երկար ժամանակներ սպասեցնելոյ, և ապահովելով օդոց փոփոխմանց կամ ցուրտ եղանակաց ներքև անդուշութեամբ տկարութեանց ենթարկելէն, կատարել միշտ Մկրտութիւնը, և ասով Նկեղեցւոյ մէջ միօրինակութիւն՝ միաձևութիւն և բարեկարգութիւն կը տիրէ և կ'պահպանուի ի դիւրութիւն և ի գոհութիւն հաւատացելոց:

Իսկ արարողութիւնն Հայաստանեայցս եկեղեցւոյ ի Մկրտութեան՝ այսպէս է 2):

Հուրդները, և ընդէր չուսուցանեն ժողովրդոց և նոցա մեղանչելոյն ևս պատճառ կդառնան, և առաւել ինքեանք աններկի կերպիւ կմեղանչեն:

Արդեօք հնար է անմիջապէս ի տունս Եկեղեցիներ հիմնել, որպէս զի ի դուռն Եկեղեցւոյ, ի գաւթին, առնթեր Աւաղանին և առաջի Ս. Սեղանին կատարուելիք աղօթները, կարգերը և արարողութիւնքը՝ ինչպէս ունի և կկատարէ Հայաստանեայց Եկեղեցի մեր, անթերի և անպակաս լրացնեն. Եւ չգիտեմ՝ ինչպէս կանեն ի տան մկրտող քահանայք, « երկրպագէ սուրբ Սեղանոյս, երկրպագէ սուրբ Աւաղանիս », և ինչ արդեօք նոր արարողութիւն կհեղինակեն, և ինչ մեծ դժուարութիւն մի՞թէ արգելք կյարուցանէ ոմանց ընդդէմ՝ մինչև կպարտաւորուին կամ կըռնադատուին Եկեղեցի չերթալ և ի տունս կատարել տալ Մկրտութեան արարան խորհուրդը:

— Ո՛չ այլ ինչ, բայց եթէ ծուլութիւն, անհարադատութիւն և աննախանձանդրութիւն կանոնաց և օրինաց Եկեղեցւոյ մերոյ:

(2) Գուցէ ոմանց աւելորդ աշխատութիւն երևի Մկրտութեան խորհրդոյ բազմամասնօթ արարողութիւնը սոյն յօդուածոյս կցել և հրատարակելը, բայց որովհետև ՎԱՐԳԻ խորհրդոյ առթիւ՝ Քահանայի, Վարդապետի, Եպիսկոպոսի և Վարդապետի ձեռնադրութեանց և օմանց արարողութիւնքը պիտի շարայարեմ այլովքն հանդերձ, ուստի պարտաւորեցայ նաև Մկրտութեան,

(1) Պարի ցաւալի է, որ այլոց ազգաց օրինակին հետեւելով նորադոյն իմն սովորութիւն սարգած է մի քանի տեղեր ի մզ, զի Ս. Եկեղեցի ունենալով և առանց անհրաժեշտ ստիպումներէ բռնադատելոյ՝ տուներու մէջ կմկրտեն նորածին մանկուկքը, որ բոտ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ կանոնաց՝ այն մեծ խորհուրդը պէտք է Եկեղեցւոյ մէջ կատարել, տան մէջ կատարելը օրինադանցութիւն և անպատուութիւն է խորհրդոյն: Արդեօք այսպիսի օրինադանց քահանայք չկարդան Մաշտոցի խոր-

Մկրտիկ երեխայն նախ կրեբնն Ահեղեցւոյ դուռն, ուր ներկայ պիտի լինի և կնքահայրն: Մկրտող Վահանայն կ'սկսանի Օրհնէալ Հոգեւոր սուրբ Աստուծոյ ճշմարիտ և ասել Փոխն Ողորմեա ինչ Աստուծոյ Ծրդ Սաղմոսը ցվերջ. և յետ աւարտմանն կասէ Փառք Հօր:

Սարկաւազն կ'քարոզէ Աստուծոյ խաղաղութեան զՏէր աշխարհս. ընկալ կեցո և ողորմեա. և Վահանայն կասէ, Օրհնութեան և ժամատ Հօր, և այլն: Յետոյ երկրորդ սոգմոս Տէր ոչ Բարձրացաւ սկսած յաւարտն ըստ պատշաճին՝ ինչպէս կարգադրուած է ի Մաշտոցն, զորս պէտք է անշուշտ երեք կնիւն՝ եթէ ստիպողական անհրաժեշտ պատճառ կամ արգելք պատահած է:

Երբ քահանայն կոչուի նարօտը՝ կերգէ Արքայութեան անբաժանելի շարականը:

Նարօտն հիւսուելով սպիտակ և կարմիր գոյն ունեցող թեկերէ կամ մետաքսէ, սպիտակն՝ կնշանակէ զԱստուածութիւնն Քրիստոսի, և կարմիրն՝ ինշանակէ արեամբ ներկեալ մարդկութեանն, և ոլորելն երկուքն ի մի՝ օրինակ է Քրիստոսի երկուց բնութեանց՝ անխառն և անշփոթ միաւորութեանն՝ ինչպէս նարօտն երկու զանազան նիւթերէն և գոյներէն մի միութիւն է կազմած. և ինչպէս մկրտեցեալն ջրով և Ս. Երրորդութեանն անուամբ կ'սրբուի, որոյ սրբութեան օրինակ կհամարուի սպիտակ թեկն, և արեամբ Քրիստոսի փրկուելոյն նշան կհամարուի կարմիր թեկն:

Գրոջմի, Պատկի, Պատարագի կամ Հաղորդութեան արարողութիւնքը առանց բացառութեանց կցել սոյն աշխատութեանս մէջ յիւրաքանչիւր պատշաճ տեղան, որք գուցէ մերայնոց բազմաց հաճիկն ևս պիտի լինի:

Յետոյ Սարկ. կ'քարոզէ Սուրբ Խաղաղութեան և Վահա. կաղօթէ Օրհնէալ խաղաղութեան, և այլն: Սմին դարձեալ կ'հետեւի քահանային Տէր Աստուծոյ Դեր աղօթքը, և երբ կուարտուի, Սարկաւազն կ'քարոզէ՝ Աստուծոյ խաղաղութեան. . . Աստուծոյ երեխայն և այլն:

Յետոյ Սարկ. կ'քարոզէ Աստուծոյ խաղաղութեան. . . : Աստուծոյ Խաղաղութեան և խաղաղութեան. . . և իջանելոյ ողորմութեանն Աստուծոյ ի վերայ երեխայն՝ յաւարտն:

Վահանայն կ'աղօթէ Տէր Աստուծոյ Դեր և ժամատութեալ:

Երբ կ'վերջանայ աղօթքը՝ Անքահայրն երիցս ծուներ կկրկնէ ասելով, Ի թեղանկայ ես յարգանքէ. յարգանքէ Դեր իմոյ դու ես Աստուծոյ իմ, և զերեկոյն ի գիրկս կառնու և կ'դառնայ յարեմուտս և կ'տանէ, Հրաշքերէն ի ստորանայն և յամենայն խաղաղութեանն նորա, ի պարտանայ նորա, ի խորհրդոյ նորա, ի լաւ կամայ նորա, ի լաւ հրեշքանայ նորա, ի լաւ պաշտօնէն նորա, ի լաւ կամարարայ նորա, և յամենայն լաւ դրութեանն նորա հրաշքերէն հրաշքերէն. և ապա կ'վերադառնայ յարեմուտ ասելով՝ Ղաւնած ի լոյս աստուծոյ Խաղաղութեան, և կ'յաւելու Հաւատոյ դաւանութիւն՝ Հաւատած յամենասուրբ Արքայութեանն ի Հայր և Որդի, և ի սուրբ Հոգի և այլն:

Ապա Վահանայն կ'ընթերցուի Մատթեոսի Աւետարանը, Իսկ Դերասան աշախատեալն իմացին ի Ղաւնէալ ի Հաւանն, և վերջ՝ ի Խաղաղութեան աշխատեալն. և յաւարտին՝ զըզկիւր կ'կրկնէ Փառք թեղ Տէր Աստուծոյ Դեր. և Վահանայն ևս կ'յաւելու ասել՝ Անկիւսկան հանգումակն Հաւատած ի մի

Եսպանացիք և այլն ցվերջ Իսկ Տէր Ժոսէպէ

Սմիլն կ'յաջորդէ Սարկաւազի քարոզին՝
Եւ Լա Խաղա. և Քաջանայն կ'աղօթէ
Տէր Բեր և քրիստոս Յիսուս Քրիստոս որդի
Եսպանացի, յետոյ շաբաթ Բեր:

Յայս վայր Սարգը եկեղեցւոյ գաւթին
մէջ կ'կատարուի:

Եյսուհեան կ'սաղմոսն (Շ' Ժ' Ե) Խոս-
տովան եղբորոք Տէառն՝ զի Բարէ է (18
տուն), և եկեղեցի կ'տանին զերեխայն ա-
սելով՝ Եյս Խոստովան Տէառն է և աղագրէ
ճարանէն ընդ առ: Խոստովան եղեց Բեր
զի Լուսն Են. և այլն:

Յետոյ շաբաթան Օսկըմոս-Բեան Ժոսէպէ
Խոստովան Բար, զկնի սաղմոս (Ղ' Ժ' Ե) Եղագրէ-
ցէ Խոս Տէր Խաչանայն երկր (6 տուն). և
Սարկ. կ'քարոզէ Սարգ Ենեղեցեան աղագ-
րէնցոք զՏէր:

Քաջանայն կասէ, Ի Բեջ Տաճարէն, և
յաւարտմանն՝ կ'յառաջանան զէպ յաւա-
զանն և կերգեն շաբաթան Երեքտին աղագ-
րո-Բեան Քրիստոս Ժոսէպէ:

Ի ձեռն կ'առնու Բաջանայն օծու-
թեան Իւզը կամ Միւռօնը, և սարկա-
ւազն կ'քարոզէ Եւ Լա Խաղ. Վ. Խաչն էջ-
նէլոյ շաբաթան Խոստովան Բար Ենեղեցեան
Խոստովան զՏէր աղագ:

Աղօթէ քաջանայն Օրհնեալ Եւ Տէր
Եսպանացի Խաչանայն: Երբ կաւարտուի
աղօթքը, խաչանման կ'թափէ ջուրը աւա-
զանին մէջ՝ ԻՂ Բար սաղմոսը ասելով,
Չայն Տէառն է վերայ Լուսն, (12 տուն):

Յետոյ ամն գալիւր կ'ընթեռնու Եղեկիէն
զիրքն Եւ Խաչանայն է վերայ Յեր Լուսն Խոստովան,
մինչև այն տուն՝ ուր կ'վերջացնէ և եղեցէ
Են է Ժոսէպէ-Բար, և Են եղեց Յիւ Եսպանացի:

զկնի՝ Պօղոսի Պաղատացւոյ Թուղթը՝
Եւ Խոս օրհնէն Խոստովանէ եղեց. . . և կ'վեր-
ջացնէ ըստ Խոստովան Ժոսէպէ:

Քաջանայն Յօջանու Եւ Խոստովան
կ'ընթեռնու Եւ Եր Խոս Են է Խոստովան-
Խոստովան, և կ'վերջացնէ Խոստովան և Խոս-
տովան Ժոսէպէն է Խոստովան:

Սարկաւազն կ'քարոզէ Եւ Լա Խաղա.
Վ. Խաչն է վերայ և այլն. և կ'աղօթէ Քա-
ջանայն՝ Եւ Տէր Խոստովան Խոս Խոստովան:

Օկնի աւարտման աղօթից՝ Անքաջայն
մերկացուցած երեխայն կ'բերէ Քաջանա-
յին մօտ, և Քաջանայն Միւռօնը առնը-
լով ի ձեռն կ'խաչակնքէ ջրոյ վերայ և կեր-
գէ կերիցս կրկնելով՝ Օրհնեցի և Խոստովան
Են Լուսն Խոս և այլն: Եւ Խոստովան խաչա-
նման Միւռօնը կ'կաթեցնէ ի ջուրն Ե-
ւ Խոստովան աղագ-Խոս շաբաթանը երգելով
Յետոյ կ'աղօթէ Քաջանայն Որ Խոստովան
Խոստովան Խոս Տէր է Խոստովան:

Աղօթքը վերջանալոյն պէս՝ Քաջանայն
կ'հարցանէ Թէ՛ Երեքտայն 3) զի Են Ենեղեց:

(3) Երեքտայն բառին Եկեղ. նշանակութիւնն է չը
մկրտուած, ինչպէս որ պարզապէս կ'գործածուի
Մկրտութեան արարողութեան մէջ, նոյնպէս ի Ս.
Պատարագին՝ երբ Սարկաւազն կ'քարոզէ խորհրդոյ
վերաբերումէն առաջ զգուշացնելով ժողովուրդը,
Թէ՛ «Են» Խոստովանայն, մի որ ի թերահաւատից.
. . . մերձեցի յԱստուածային խորհուրդ:

Ուրեմն սխալ չէ՞ այս կողմերս ընդհանրապէս
ողայքը երեքտայն կամ երեքտայն կոչել և ներկայա-
ցնել իրր չմկրտուած կամ անհաւատ:

Եկեղեցական բառերը առհասարակ առան-
ձին նշանակութիւններ ունին, զորս պէտք է զգու-
շութեամբ գործածել:

Ըստ այսմ նա և մի քանի երիտասարդաց մի-
մեանց զի Են Խոստովան անպատշաճ է, — զի եկեղեց ա-

Այսպիսով անհերքաբար, թէ՛ Հասարակական, Յոյս, Ուրիշ, և Միջոցառումները Մեր կողմից և արդարապես, որքան է մեզանց, ապագայի է դիմաց, և ծառայել Աստուծոյ:

Աստի՛ Վահանայն՝ Բար հասարակաց Ժողովուրդի Կենտրոն և ապա կառնու զերեխայն և կիջեցնէ ի ջուր, և անուն կոչնէ ասելով, (այս անուն) Ծառայա Աստուծոյ էկեալ յերեխայն-նէն է Միջոցառումներ, ՄԱՐՏԻ ՅԱՆՈՒՆ ՀՕՐ ԵՒ ՈՐԳԱՆՈՅ ԵՒ ՀՈԳԱՆՈՅՆ ՍՐԻՈՅ 4): Գնեալ արեւմտեան Վրէնարոսն է Ծառայա-նէն մեզանց, ընդունել զարեւմտեան-նէն շօշուփեանքն, ինչեւ ծառայեալից Վրէնարոսն, և արեւմտ շօշուփեանքն: Եսիկայ մի անգամ ասելով՝ երիցս ի ջուր կ'ընդունէ զերեխայն, նախ յասելն ՅԱՆՈՒՆ ՀՕՐ, երկրորդ՝ ԵՒ ՈՐԳԱՆՈՅ ԵՒ ՀՈԳԱՆՈՅՆ ՍՐԻՈՅ, և երրորդ՝ ԵՒ ՀՈԳԱՆՈՅՆ ՍՐԻՈՅ. և ըստ այսմ՝ մի անգամ ամենասուրբ Երրորդութեան անուն կ'կոչուի, և երեք անգամ ընկղմումն կ'ընէ ի ջուր:

Չուրէն հանելով՝ կասէ՛ Վահանայն, (եթէ մկրտեալք մէկէն աւելի են՝ յոգնակի) Որք է Վրէնարոս մերեցայտ, զՎրէնարոս զգնեալ էք, արեւմտ: Որք է Հայր Լուսնա-նորեցայտ, արեւմտ շօշուփեանքն է յեւ, արեւմտ:

Յետոյ Սաղմոս՝ Բարգիւծ Ներշնչումն է և արդարաց և այլն. որում կ'հետեի շարական՝ Որ համագոյր է՝ շօշուփեանքն Որդոյն, և ապա Պողոսի Հռոմայեցւոց գրած Թուղթը թէ՛ Եւրէ Վրէնարոս, զի որ մեծագոյն

կանաց յատկացեալ է Հայոց մէջ, — ինչպէս երբեմն մի երիտասարդի Տէրէտէր կամ Բարձր-ժողովուրդ տեղ Վրէնարոս ստորագրելը:

4) Այս է Մկրտութեան խորհրդոյ եւնիքն Բարձր հետեւեալքն բացայտիւք ներգործութեանն են:

Վրէնարոս է Վրէնարոս Յետոյ, և այլն, զի ինչ Եւրտարանն Մատթէոսի, Յայնժամ Գոյ Յետոյ է Գալիլէէն է Յորդանան ար Յովհաննէս, և կաւարտուի դա է որք է մեքէնէ՝ ընդ որ հաճեցայ: Յետոյ Հայր մեր:

Հայս վայր Մկրտութեան խորհուրդն է: Այսուհետեւ կսկսանի Վրէնարոս խորհուրդը:

(Շորուն-նէն)

ՎԱՆԴԱՄ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՄԱՆԿՈՒՆԻ:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՃԱՆԱԳԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

(Շորուն-նէն):

Ի մէջ Հայոց ոչ գոյր յառաջ ազնուական տոհմ, իսկ այժմ՝ քանի մի ընտանիք են առ նոսա պատուեալ անուամբս իշխան կամ մելիք. երեւի թէ յառաջ եկեալ են ի նախնի ազնուազարմ ցեղից, որոց ազնուութիւն ասի թէ հաստատեալ է ի Տէրութենէն Սուրբոյ, և է տոհմային. Առ Թաթարս են մեծատոհմ ընտանիք անուամբս թէ կամ բէյ, որ նա ինքն է իշխան, յոյժ յարգիք ի համազգայնոցն իւրեանց. այլ սկիզբն կամ ծագումն նոցա դժուարիմաց:

Առ Վիրս ազնուութիւնն լաճանի յերիս կարգըս. Դեղերուլք, Թաթարք, և Ացնուր, Դեղերուլ ասին նախնասէր տոհմք, զորս մարթ է անուանել արքայազարմս. ըստ որում աւանդութիւնն դնէ զնոսա յառաջ եկեալ ի Քարթլոսէ առաջին արքայէն, որ ընդոծնեօք և ընտանեօք եկն բնակեցաւ ի կողմանս յայտոսիկ և էր (ըստ ասից) մի յեօթանց նահապետացն Վրաց որդւոց Թորգոմայ *): Դեղերուլք առին զտիտղոսս միմա-

(*) Տես զպատմութիւն Վրաց Վախթանգայ Ե. ի սկզբանն 18 դարու զԹարգմանեալն ըստ մասին ի Քաթարթոյ. հասար. եր. 12, Հեղինակն.